

על שאול ועמלק ועל "מהפכות חדשנית"

תגובה למאמרו של יואל בן-נון שהתפרסם במגדים ז'
לזכר אבי-מורי ר' דב רוזן הכ"מ, שחינכני והדריכני
לתורה, למעורבות ציבורית ול'איכפתיות'. גלב"ע
ביום כ"א בשבט התשמ"ט, תנצב"ה.

מהפכות

דידנו, הרב יואל בן-נון, שוב הפתיע, והפעם בגישתו המהפכנית לפרשת עמלק בספר שמואל¹. כדרכו, ר' יואל מלווה את התיזה בביטויים מוחלטים, בחינת 'כזה ראה וקדש', ונשען על 'עיון מדוקדק' בפרשיות מקבילות בתנ"ך. 'היניתוח הכוללי וה'תפיסה המרחבית' עומדים בראש מעייניו-עיוניו, ורק בדרך זו נחה דעתו, כמשפטו המסיים: "הניסיון לפרש רק את פרק ט"ו בשמו"א במנותק [מפרק ל'] מוכרח להוביל לטעות קשה... תורת ה' **תמימה** - משיבת נפש".

ומה אעשה, ולדידי תורת ה' התמימה היא דווקא זו הבנויה על אדני תורה שבעל-פה, ורק אז היא אכן תמימה ומשיבת נפש, ובעניינו דברי חז"ל עומדים בניגוד גמור לתפיסתו של ר' יואל. לא אחת שואל אני את עצמי עד כמה ניתן לפתח תיזות עיון עצמאיות בבתי המדרש אשר חייבים להיות אמונים על חיבור ושילוב תורה שבכתב ובעל-פה. האם אין שמץ 'קראות' בדבר? וכלום כעורה זו ששנו לנו חכמים? ובפרט כאשר תפיסת חז"ל עולה יפה מן המקראות, אין בה כל קושי 'מקראי', והיא אף נותנת מענה לקושיות שמעלה 'המחקר המדוקדק', אם כי לא תמיד בכיוון מדעי המקרא והחקר האקדמי. להלן סיכום קצר של דבריו, למיטב הבנתי וכישורי לתמצת את המסר.

א. אין מקום לגישה המדגישה את רחמנותו של שאול, שכן הוא היה 'קנאי', 'אכזר' ו'פראי'.
ב. עיקר חטאו של שאול איננו במישור הדתי של אי קיום הצו הנבואי אלא בתחום המדיני-צבאי: אי השלמת המשימה וצמצומה לעיר עמלק וסביבתה בלבד. דוד הוא המשלים את המערכה, ולו נאווה תהילת הלוחם בעמלק.
ג. השארת אגג מייצגת את השארת "רבבות עמלקים ששאול לא ניסה כלל לרדפם", וזהו חטאו.

ד. התוכחה לשאול כלפי לקיחת השלל נעוצה בעיתוי בלבד, לפני ההכרעה הצבאית, וזה כישלונו החמור. מכאן פשר לחלוקת דוד את שלל עמלק, המוצגת כמופת חברתי, לעומת שאול, שנענש על כך שאנשיו עטו על השלל.

כאמור, לדידי, אין לעבור פרשתא דא, כשם שאין לעבור פרשיות אחרות, בלא להישען על דברי חז"ל. וודאי שאין לדחות את התפיסה החז"לית בקנה, ועל אחת כמה וכמה ללא ראיות מוצקות, אלא מתוך רצון להעלות תיזה חדשנית.

1 יי בן-נון, 'משא אגג - חטא שאול בעמלק', מגדים ז' (שבט, תשמ"ט), עמ' 49-63.

הקוטב: רחמנות-אכזריות

בניגוד לתיזה של ר' יואל, ברור לכול, כי חז"ל 'שמו את האצבע' בסוגיית חטאו של שאול על רחמנות-הִקְתָּר. זו פסולה כשלעצמה, פסולה שבעתיים בהיותה מנוגדת לצו נבואי מפורש, ופסולה שבעים ושבעה בהיותה סלקטיבית: מופעלת כלפי עמלק ונאלמת כלפי כוהני נוב.

הקטע הבולט ביותר מצוי ביומא, כב, ע"א:

"ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחלי (שמו"א, ט"ו, ה) - א"ר מני על עסק נחל. בשעה שאמר הקב"ה לְשָׂאוֹל לְךָ וְהִכִּיתָ אֶת עִמְלֹק, אמר: ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו עאכ"ו. ואם אדם חטא בהמה מה חטאה? ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו? יצתה בת קול ואמרה: 'אל תהי צדיק הרבה'. ובשעה שאמר לו שאול לדואג 'סוב אתה ופגע בכהנים' יצתה בת קול ואמרה לו 'אל תרשע הרבה'."

ובקהלת רבה, ז', טז:

"אל תהי צדיק הרבה... אל תרשע הרבה' - רשב"ל אומר: כל מי שנעשה רחמן במקום אכזרי סוף שנעשה אכזרי במקום רחמן. ומניין שנעשה אכזרי במקום רחמן, שנא' ואת נב עיר הכהנים הכה לפי חרבי' (שמו"א, כ"ב, יט), ולא תהא נוב כזרעו של עמלק?"

הקשר בין שני אירועים הפכיים אלו עובר כחוט השני במרחבי חז"ל ונקודת הכובד היא הקוטביות רחמנות-אכזריות. כך שנינו למשל בתנחומא, אמור, ב':

"וימת במעלו אשר מעל בה" (דבה"א, י', יג) - על שהרג נוב עיר הכוהנים ועל שחמל על אגג."

ובמדרש שוחר טוב, נב:

"למה נקרא שמו דואג האדומי? ...על שהתיר דמן של נוב עיר הכהנים; על שאסר דמו של אגג לשאול, ואמר לו: כתוב בתורה 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד', ואתה הולך להמית נער וזקן טף ונשים ביום אחד?"

ר' יואל, המודע, כמובן, למדרשים אלו שולל את הבנתם הפשטנית בלשונו החריפה: "המדרש אינו מתכוון ל'רגישות הומניסטית' של שאול. לא הייתה כזו. זוהי אחת מהמצאות דורנו עקב גרירת המקרא וגיבוריו לתוך ויכוחי ימינו מבלי לעיין בו כהלכה... מכיוון ששאול לא חמל אלא על אגג ולא על שום איש ואישה, עולל או יונק, לפיכך אין המדרש בא אלא להביע את הציניות האכזרית ברחמים על אגג..."

להפתעתנו, 'המצאת דורנו' - כלשונו הנחרצת של ר' יואל - רמוזה בפסוקים, ועניין החמלה ניבט היטב מן הכתובים. הנביא מצווה את שאול ומתרה בו, מתוך ניחושו מראש את שעתיד לקרות: "עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו..." (שמו"א, ט"ו, ג). המקרא מתאר את המחדל (שם, ט) בדיוק במלה זו: "ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר"; ופועל החמלה משולש בפרק (שם, טו): "ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זב'ח לה' אלהיך ואת היותר החרמנו".

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בפסוק אחרון זה שאול מצטדק בטענה-תואנה של הקדשת המיטב לגבוה. הפועל 'חמלי' לכאורה אינו עניין לפירוש הפשטני, ולרמז יצא, לחמלת-היָתֵר שהיא בעוכריהם. ביטוי עז ל'מלחמת התנ"ך' בחמלת-היתר בפרשה זו עולה ובוקעת מסיומו של הפרק (שם, לב-לג): "ויואמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מְעַדְנֹת... וישסף שמואל את אגג לפני ה' בגלגל". שמואל הנביא, איש הרוח מזרע הלוויים, מבצע במו ידיו את פסק הדין. הוא ולא שליח! ולא עוד אלא שבורר לו מיתה מרה ("ויואמר אגג אכן סר מר המות" - שם): "וישסף"! שמואל מפגין כאן כי צו אלוהי נעלה מירגישות הומניסטית. כל זאת בפומבי, "לפני ה' בגלגל", ושם הוא משסף את המלך העמלקי להוציא מלָפָם של טועים. חז"ל הוסיפו משפטי תיאור התואמים להפליא את רוח הכתובים וממקדים את הנושא לתהפוכות רחמנות-אכזריות, וכה פירשו בילק"ש, קכג: "ימה עשה לו? רב אבא בר כהנא אמר: היה מחתך מבשרו זיתים זיתים ומאכיל לנעמיות... ברר לו מיתה מרה".

המסר: רחמנות אינטרסנטית

בפרשה זו נזקק המקרא - ברוח חז"ל - לשאלה הנוקבת של מוסר ומלחמה, של קושי פנימי עמוק למחייט עמלק מול נטייה טבעית לחמלה. המסר התנכ"י ברור בתכלית, ומפליא בעומקו הפסיכולוגי: "כל המרחם על אכזרים סופו מתאכזר על רחמנים". הדגש החינוכי הוא על האונאה העצמית שכן 'רחמנות אנושית' - סלקטיבית היא ומזויפת מתוכה: "ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן... וכל המלאכה נמבזה ונמס אותה החרימו" (שם, ט). לפתע מתחוויר כי החמלה היא רק על מיטב הצאן, הראוי לאדם או למזבח. **חמלה אינטרסנטית** שיש בה סתירה פנימית, מינה ובה. כיוצא בו, החמלה על אגג אף היא סלקטיבית וישקופה. טענתו של ר' יואל כנגד תפיסת חז"ל היא "שהרי לא חמל אלא על אגג ולא על שום איש או אישה". כלפי ליא! זהו בדיוק המסר החז"לי, החושף את קלונה של מוסריות-היָתֵר. השארת המלך יש בה משום אבירות ו'גיסטה', ועד ימינו מקובלת האבחנה בין שבוי נחות לבעל דרגה גבוהה. עטיפת נוהג זה בתורת הרחמנות היא-היא תורתו של דואג שכולה גילוי פנים שלא כהלכה ומזויפת מעיקרה. מאי חזית דדמיה סומק טפי? והלקח ברור: אדם שתורת מוסריותו מדלילה, ובא להתחכם כלפי צו נבואי, הופך את היוצרות, ושם אור למחשך.

סילוק כל מוטיב הרחמנות מן הפרק - כפי שעושה ר' יואל - הוא בדיוק הפיכת אור למחשך. ומה מניע אותו? הוא בעצמו משיב, וכל בר דעת יחוש עד כמה קלושים הדברים. ואצטט מדבריו:

"הם [החוקרים-המעיינים אוהדי שאול] מתעלמים מקנאותו חסרת הפשרות של שאול אשר הסיר את האובות ואת היידעונים מן הארץ, רדף והמית את הגבעונים בקנאותו לבני ישראל ויהודה, רדף אחרי דוד והכה גם את יונתן, ובעיקר הוציא להורג שמונים וחמשה כוהני נוב וחסיל בקנאותו הפראית את נוב עצמה מאיש ועד אישה וגו'"

וכי כל מבער ע"ז מישראל הוא 'קנאי חסר פשרות'! האם גם בעל רוח רעה לשופך דמים קנאי ייחשב? הריגת הגבעונים היא אירוע מקובל בסכסוכי עמים ולא קנאות. ואשר להריגת כוהני נוב - אכן, זו בדיוק תפיסת חז"ל: כל המרחם על אכזרים סופו מתאכזר על רחמנים. לפרשת נוב עצמה יש להעיר ולהאיר, ששאל ראה אותם כמורדים במלכות והוא חייב - לדידו - להכותם ואין כבודו מחול. הטענה כלפיו היא **יחסית לעמלק** "ולא תהא נוב כזרעו של עמלק?"

חטא הצאן

בהידרשו לחטא השארת מיטב הצאן מעקם עלינו ר' יואל את הכתובים בעקירת פשוטם של מקראות ושעבודם לתפיסתו 'המרחבת הכוללת'. הנביא פוקד בשם ה' ('פקדתי את אשר עשה עמלק' - שם, ב) למחות את זכר עמלק "והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמיתה... משור ועד שה מגמל ועד חמור" (שם, ג). מה יותר פשוט מלראות חטא חמור בסטייה מדברי הנביא והשארת מיטב הצאן, בין אם כוונתם הייתה לשלל (פס' יט) ובין אם הייתה לזבוח לה' (פס' טו)? בא ר' יואל ומבטל במחי-יד את החומרה שבדבר בטענה המגוחכת: מה יש? הרי אחרי שנתפסו בקלקלתם אפשר עכשיו להחרימם, ומה כל הרעש?! שלוש פעמים (!) חוזר ר' יואל על טענה זו במאמרו: "זהו דבר הניתן לתיקון קל"; "והעיקר, הרי קל לתקן את חטא השלל ע"י הריגת הבהמות בגלגל בלי **להקריבן** (ההדגשה במקור!) ומה טעם לקרוע ממלכה בשל פגם שניתן לתיקון קל ומיידית"; "כפי ששיסף שמואל את אגג כן בודאי עשו גם לבהמות השלל, על מה אם כן קרע ה' את מלכות שאול... ואין לוקין בבי"ד על לאו הניתק לעשה".

שמו שמיים! הלא בכל פרקי שאול עוברת כחוט השני אי-ציותנותו לדברי הנביא (מכוח 'פזילה' אל העם), וכל ספרי ההלכה, המוסר, ההגות, החסידות, הרמז והסוד מלאים מ'תפיסה דווקנית' שכזו, ומדקדוק הנדרש מאישים המורמים מעם - וכאן באים ומציעים 'תיקון קל'! מִשָּׁל הֵינּוּ זֻקְפִים גְּבַה לְנוֹכַח שְׂבִירַת הַלּוֹחוֹת וְאוֹמְרִים: מה הרעש? אפשר להדביק את השברים! ותו לא מידי.

והמקרא עומד וצווח כנגד סטייה משמיעה מדוקדקת לדברי אלוהים: "הנה שְׁמַעַ מְנַבַּח טוֹב לְהַקְשִׁיב מִחֶלֶב אֵילִים" (פס' כב).

מחיית עמלק ושלל

אכן שאלת השאלות שר' יואל נתלה בה היא ה'אפליה' בין שאול ודוד. שאול הודח בגלל 'קוצו של יוד' בהשארת מקצת מן הצאן ובהחייאת אגג. לעומתו דוד מכה בעמלקים ("ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש-נער אשר רכבו על הגמלים וינסו" - שמו"א, ל', יז) מחלק את שללם ביחגיגות רבה ("וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו לאמר הנה לכם ברכה משלל אִיבֵי ה'" - שם, כו), ואף מתקין תקנות-צדק בנדון ("כי כְּחֶלֶק הוֹרֵד [הַיָּרֵד קֵרִין] בְּמִלְחָמָה וְכֶחֶלֶק הַיֵּשֵׁב עַל הַכִּלִּים יִחְדוּ יִחְלְקוּ. וְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וּמֵעַלָּה וְיִשְׁמָהּ לַחֵק וּלְמִשְׁפַּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה" - שם, כד-כה). מכאן בונה ר' יואל את תפיסתו ה'מהפכנית' כי "שאלו הסתפק במלחמה מוגבלת ויותר על מרדף... ומתיר לעם להתעסק בשלל כאילו נגמרה המערכה כולה" - ועל זה יוצא

קצפו של הנביא. מאידך, "דוד השיג הכרעה כוללת חסרת תקדים נגד עמלק... לאחר שהשיג הכרעה כוללת אין כל חטא בשלל ובהנאה ממנו". אמרנו תפיסה 'מהפכנית', כי כל כולה מנוגדת לדברי חז"ל ולפשוטם של מקראות. והרי הצעת הדברים ה'אלמנטרית', החז"לית, הברורה ומשיבת הנפש.

משק כנפי המשיח

הפתיח של פרק ט"ו (שליחות שאול למלחמה בעמלק) מכניס אותנו מיד לאווירה של 'משהו גדול וחשוב' העומד להתרחש:

"וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוּל אֲתִי שְׁלַח ה' לְמַשְׁחֵךְ לְמֶלֶךְ עַל עַמּוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שָׁמַע לְקוֹל דְּבַרִי ה'. כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת פְּקֹדֹתַי אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמְלֶק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדַרְךְ בְּעֵלְתוֹ מִמְצָרִים. עַתָּה לֶךְ וְהִכִּיתָ אֶת עִמְלֶק וְהִחַרְמְתָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תִחַמְלֵ עֲלָיו וְהִמָּוֶתָ מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעֶלְלָ וְעַד יוֹנֵק מִשׁוּר וְעַד שָׂה מִגַּמֵּל וְעַד חֲמוּר" (שמו"א, ט"ו, א-ג).

התוכן הכללי ברור: שליחות מיוחדת למצוות מחיית עמלק. ניכרת המעורבות האישית של הנביא ("אתי שלח ה'...") ושמחתו שסוף-סוף הגיעה העת, והנה הוא זוכה לכך שמחיית עמלק קרבה והולכת. המלה 'עתה', המופיעה פעמיים בפסוקים אלו, מייצגת את הכמיהה ואת אוירת העיתוי והסיכוי.

כמה תואמת אווירה זו את דברי חז"ל בדבר הסדר הלאומי המחייב: מינוי מלך, מחיית עמלק ובניין בית הבחירה, וכלשון הגמ' בסנהדרין (כ, ע"ב):

"ועדיין איני יודע איזה מהן תחילה: כשהוא אומר 'כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק' (שמות, י"ז, טז) - הווי אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כיסא אלא מלך שנאמר 'כשבתו על כסא ממלכותי' (דברים, י"ז, יח)".

והרמב"ם (הל' מלכים, א', ב) הציע פסוק משכנע יותר, מפרקנו: "מינוי מלך קודם למלחמת עמלק שנאמר 'אתי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק'".

המָדַד ההסטורי בוקע ועולה גם ממלים נוספות שבוחר בהן הנביא: הפתיחה ההצהרתית "כה אמר ה' צבאות" מופיעה כאן לראשונה בתנ"ך (!) והניב משמעותי ביותר; 'צבאות' - רומז לבחינת "ה' איש מלחמה" ו"מלחמה לה' בעמלק". כמה קלעו חז"ל, בנוסף המשלים את אוירת ה'בראשיתיות' למבצע כזה, באמרם (מדרש שמואל, ב):

"ותדר נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעניי אמתך... ונתת לאמתך זרע אנשים' (שמו"א, א', יא) - אמר לה הקב"ה [לחנה]: מתחילת ברייתו של עולם לא היה אדם שקלסני בפסוק זה [צבאות] אלא אַתָּה. חייך שבנד עומד ופותח בו, 'כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל וגו' (שם, ט"ו, ב)".

גם המלה 'פקדתי' טעונה אסוציאציה גאולתית ('פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים' - שמות, ג', טז). גם מלת-המפתח בדברי שמואל: "אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים" רומזת לפסוקיה של תורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ממצרים", " אשר קרך **בדוד**". וכן בהמשך פרקנו, בתוכחת הנביא לשאול "וישלחך ה' **בדוד**" (שמו"א, ט"ו, יח).

המשמעות ההיסטורית האמורה - הנובעת מתחושה אמתית של שאול שאכן המשימה הושלמה - ניבטת היטב מהכרזתו החגיגות באוזני שמואל: "ברוך אתה לה' הקימתי את דבר ה'" (שם, יג). ברוח זאת מתוארת בפסוק הקודם הקמת אנדרטה לכבוד הניצחון והישועה: "בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד" (שם, יב).

כלום עולה על הדעת ששאול קיים רק חלק קטן מן המשימה הנבואית - כדעת ר' יואל - והעז להציב לו יד ולהכריז, כגונב דעת עליון: "הקימתי את דבר ה'"!! האין המלה "מציב לו יד" מרמזת באופן שקוף למילוי החזון האלוהי "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" (שמות, י"ז, טז)? מה מניע אפוא את בעל המאמר לגמד את פועלו של שאול, להציגו כמפַר צו אלוהי וכמעיו פנים במצח נחושה?

ואם כעורה בעיניו מה ששנו חז"ל, הרי פסוק מן המקרא המסכם את מסכת מלחמותיו של שאול:

"ושאול לכד את המלוכה על ישראל וילחם סביב בכל אֲבֵיבוּ במואב ובבני עמון ובאדום ובמלכי צובה ובפלשתים ובכל אשר יפנה ירשיע. ויעש חיל ויד את עמלק ויצל את ישראל מיד שִׁשָּׁהוּ" (י"ד, מז-מח).

הכתוב הפריד בין רשימת ניצחונותיו כלפי עמים רבים לבין עשיית החיל בהכאת עמלק. שכן לא הרי מלחמה זו כהרי מלחמות הללו (ראה רד"ק על-אתר), והכתוב מעיד על טיב תפקודו בעמלק "ויעש חיל"!

אתגר עמלק איננו מיועד לבית דוד

ועדיין חייבים אנו לתת פשר למלחמת דוד בעמלק ולהנאה משללו, והתשובה החז"לית משיבת-הנפש פשוטה בתכלית. בעת מלחמתו של דוד בעמלק (המתוארת בשמו"א, ל) עדיין לא כיהן דוד כמלך "ולא יצא טבעו בעולם". חסר אפוא המִמְד העיקרי של "יד על כס יה [=כסא המלך] מלחמה לה' בעמלק". אין איסור הנאה משלל עמלק אלא רק במסגרת מצוות המחיה "שלא יהיה לו נין ונכד לעמלק, שלא יאמרו גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק, אילן זה של עמלק" (מכילתא דרשב"י, סוף בשלח).

דוד נלחם בעמלק במלחמה זו רק כתגובה להתנפלותם: "ויעמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג" (ל', א); "ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק ואת שתי נשיו הציל דוד" (שם, יח). אין בכל הפרק זכר לאתגר של מחיית עמלק ולהתלבטות המוסרית הכרוכה במצווה קשה זו. אכן, שאלת השאלות המנסרת בחללו של התנ"ך (ועל כך לא השיב גם ר' יואל דבר): מדוע לא נצטווה דוד - ברבות השנים בהיותו מלך - להכרית זרעו של עמלק? ואם לא נצטווה ישירות - הרי ציוויה של תורה שריר וקיים?! על כורחנו נזדקק לדברי חז"ל גם בנקודה זו, ונעפיל למישור העל-מדרשי, לעולם הרמוז והסוד:

"מסורת אגדה היא: ביד בניה של רחל עשו נופל, שנאמר (ירמיה, מ"ט, כ): 'אם לא יסחבום צעירי הצאן'" (ילק"ש, ח"א, רסד).

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ובפסיקתא רבתי, יב:

"ויחלש יהושע את עמלק לפי חרב' (שמות, י"ז, יג) וישרש אינו אומר אלא ויחלוש, כזה שחולש ומשתייר. 'מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין בעממיק' (שופטים, ה', יד) א"ר יצחק: אתה מוצא שביקש יהושע למחות את זכר עמלק. א"ל הקב"ה: חידך, עד עכשיו שאול המלך עתיד לעמוד מבנימין ולשרש ביצתו של עמלק, שנא' 'מני אפרים' - זה יהושע, 'אחריך בנימין' - זה שאול".

ובתנחומא, סוף תצא:

"מלחמה לה' בעמלק מד' דר' - ר' אלעזר המודעי אומר: מדורו של משה ומדורו של שמואל. ר' אליעזר אומר: מדורו של משיח".

החמצת השעה

הווי אומר: במבט חז"ל, המעוגן היטב בפסוקים, חטא שאול בעמלק מתבטא בהחמצת-שעה נוראית. והחמצה זו טרגית שבעתיים לנוכח הקביעה החז"לית כי בדרכי ההשגחה העליונה נועדה המשימה לזרעה של רחל, לאפרים ולבנימין בלבד, ולפיכך ההזדמנות הייתה חד-פעמית. ההתמודדות עם עמלק הנה **משימה משיחית**, "מד' דר", ובטוריא דאפרים ובנימין בלבד (יהושע, שאול ומרדכי).

דומה עלי כי אין פשר-פתר פשטני אחר לשאלה המציקה מדוע לא עמדו מלכי בית דוד וכילו את עמלק, ומדוע לא נצטוו על כך על-ידי נביאי החצר. על כורחנו שאלה זו טמונה-שפונה במושגי משיחיות "ובהדי כבשי דרחמנא למה לך".

ונסיים במדרש חכמים, המשקף בצורה חדה את 'חוט השערה' ואת אי יכולתנו לצפות מראש אימתי סטייה קטנה גוררת מפולת ואימתי חריגה דומה נסלחת ואף משובחת:

"איש יהודי היה בשושן הבירה [ושמו מרדכי...בן שמעי בן קיש איש ימיני]... כנסת ישראל אמרה... ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני. 'מה עשה לי יהודי' - דלא קטליה דוד לשמעיה דאתיליד מיניה מרדכי.. [שלא הרגו דוד (=שמיאודה) לשמעיה, ונולד ממנו מרדכי]. 'ומה שילם לי ימיני' - דלא קטליה שאול לאגג דאתיליד מיניה המן דמצער לישראל [שלא הרגו שאול (=שמבנימין) לאגג, ונולד ממנו המן שמצ'ר לישראל]" (מגילה, יב, ע"ב).

מרדכי בן שמעי - יליד הוותרנות, והמן בן אגג - יליד הרחמנות, ו"איניש באיניש פגע".